

КОНЦЕПЦІЯ
цільової програми наукових досліджень НАН України
«Російсько-українська війна та криза глобального світоустрою:
конфігурації, трансформації, рецепції»

Цільова програма наукових досліджень НАН України «Російсько-українська війна та криза глобального світоустрою: конфігурації, трансформації, рецепції» відповідає пріоритетним напрямам розвитку науки і техніки, затвердженим Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки».

Проблеми, на розв'язання яких спрямована програма,
необхідність її виконання

2014 р. добігла кінця пострадянська доба, котру остаточно поховала гібридна війна путінської Росії проти України. Вісім років військово-політичного протистояння стали своєрідним прологом і перехідним періодом до повномасштабної Російсько-української війни 2022 р. як найбільшої кризи світоустрою від часів руйнації СРСР. Неоімперський проєкт путінського режиму, скерований на знищення України як незалежної держави, де-факто проголосив тотальний і гвалтовний демонтаж нинішнього світового порядку, зокрема він вирізняється повним ігноруванням усталених правових засад і міжнародних норм.

Україна опинилася в епіцентрі тектонічних соціокультурних розломів сучасного глобального світу. Постає кризова й екстремальна геополітична реальність, яка лише окреслює загальну конфігурацію формування новітньої історичної доби як для України, так і світу. У широкому сенсі йдеться про багатоманітну, динамічну та суперечливу палітру нашої сучасності, що кинула драматичний військово-політичний виклик Україні й українцям у вигляді вічного гамлетівського питання: бути чи не бути?

Російсько-українська війна 2022 р. стала наріжною проблемою як української, так і глобальної сучасності, котра потребує розгорнутого аналізу, оперативного реагування та концептуального осмислення. Війна до межі загострила й актуалізувала потреби у всебічному студіюванні та представленні місця, ролі, можливостей і перспектив України у добу її доленосної боротьби за Незалежність.

Таким чином, окреслився великий, складний і різнорідний комплекс проблем, пов'язаних із студіюванням Російсько-української війни у світлі вимог, стандартів, інструментів, стратегій і форматів сучасної соціогуманітаристики.

Ця проблематика вимагає масштабного цільового розроблення, передусім задля означення як сучасних тенденцій, так і найближчого й віддаленого горизонту перспектив і очікувань. Потреба в таких студіях умотивована необхідністю розроблення системних засад державної політики у критичних, жорстких і динамічних умовах нинішньої війни, передусім у царині соціогуманітаристики, зорієнтованої на вивчення як усього спектра військово-політичних викликів, ризиків, суперечностей, контекстів і проблем, так і для протидії масштабним руйнівним заходам і ворожим кампаніям, інспірованим путінським режимом проти України.

Передусім ідеться про цілу низку проблемних сегментів і дисциплінарних сфер:

1. *Російсько-українська війна 2022 р. згенерувала кардинальну зміну геополітичної картини сучасності, що нині оцінюється у катастрофічному діапазоні можливостей:* від конституювання нової залізної завіси та біполярної конфігурації світу до швидкоплинного ядерного апокаліпсису й Третьої світової війни включно. Проблеми, суперечності і виклики, кинуті національній і міжнародній безпеці, здобули найвищий пріоритет у світі і потребують нагального вивчення, передусім у світлі українських перспектив і національно-державних інтересів.

2. *Найбільша гуманітарна катастрофа в Європі після Другої світової війни спричинила до величезної хвилі переміщених осіб – українських біженців, які представляють мільйони персональних, групових і колективних драм і трагедій, зокрема відображають страшні травматичні враження, спричинені війною.* Проблеми сучасної гуманітарної катастрофи і травматичного ефекту війни потребують широкого міждисциплінарного розроблення, насамперед із соціологічної, політологічної, психологічної, загальногуманітарної перспективи й низки інших ракурсів.

3. *Підступна й цинічна російська агресія продемонструвала незвичайну єдність і консолідацію громадянського суспільства в Україні, зокрема піднесла волонтерство до масштабу загальнонаціонального феномену, котрий став однією з базових складових успішного спротиву військово-політичній армادі путінської Росії.* Масштаб волонтерських і громадських практик, ініціатив і заходів потребує узагальнюючих і систематичних студій, результати яких мають бути оперативно репрезентовані у світі, передусім у медійному, інформаційному та культурному просторах.

4. *Успішний спротив Збройних сил України і всього українського народу військовій потузі Москви згенерував кардинальну зміну палітри рецепції українців у всьому світі. Сьогодні сприймання України і українців на міжнародній авансені є винятково динамічним, розмаїтим й оптимістичним. Заразом позитивна рецепція України стала запорукою для різноманітних форм її підтримки та санкційного тиску на путінський режим. Це відкриває незвичайний горизонт можливостей і перспектив для нашої інтеграції до європейської та світової спільноти, передусім Європейського Союзу, котрі потребують нагального вивчення й прогностичної оцінки.*

5. *Ще одним важливим сегментом сучасної національної соціогуманітаристики є практики і студії, пов'язані із фіксацією і документуванням різноманітних злочинів російської вояччини супроти України й українців, їх систематизація, оцінка наслідків, збитків і втрат, зокрема у царині національної культурної спадщини.*

6. *Ідеологічне освячення повномасштабного російського військового вторгнення до України з ретроспективних й квазі-історичних позицій вимагає вивчення інформаційної та медійної політики путінського режиму як неодмінної складової неоімперського проєкту сучасної Росії, котрий є руйнівним для України і всього світу. Насамперед потребують деконструкції відомі російські історичні наративи, котрі спотворюють дійсність, висвітлюючи творення конфігурації світового устрою після Другої світової війни, місця та ролі радянської України тощо.*

7. *Військово-політична реальність в Україні спричинила до стрімкого розширення надзвичайних і оперативних державних, політичних, адміністративних, правових рішень, які заслуговують на всебічне студіювання, пояснення й оцінку. Зокрема, потребує аналізу як їхній вплив на повсякденне життя українських громадян, так і їхньої ролі в успішній організації національного супротиву російській військовій агресії.*

8. *Політичні практики та стратегії доби Російсько-української війни стали важливими елементами в організації національного спротиву, консолідації та мобілізації громадянського суспільства. Вони заслуговують на пильне вивчення й систематизацію у світлі актуальних викликів, завдань, потреб і проблем українського соціуму під час війни за Незалежність.*

9. *Нинішня війна породжує небувалі темпоральні метаморфози сучасності, котрі тотально маркують як історичний або соціально предметнений час у вигляді різних шарів, як-от довоєнний і воєнний, а потенційно – післявоєнний. Ці трансформації спричиняються до важливих зрушень у свідомості, ментальності, ціннісних настановах, структурі потреб і поведінкових моделях наших співвітчизників, які вимагають комплексного й систематичного розроблення, зокрема*

вироблення та впровадження науково-практичних рекомендацій і концептуальних пропозицій. Водночас вони актуалізують українські проєкції науковців щодо післявоєнної прийдешності та майбутнього світоустрою, зокрема ролі, місця й значення України в ньому.

10. *Війна окреслила нові виміри представлення, конструювання й осмислення складної регіонально-просторової та мультикультурної структури України*, що відображають як успішне подолання радянського спадку, так і засвоєння новітніх культурних взірців, цінностей і стратегій. Нині особливого значення набувають новітні регіональні й локальні студії, зорієнтовані на вивчення регіонально-місцевої палітри та її ролі у консолідації України для загальнонаціонального спротиву російській агресії й формування нових стандартів і засад державної політики в інформаційній, медійній, культурній та освітній сферах на регіональному рівні.

11. *Російсько-українська війна 2022 р. украї загострила вічні проблеми й потреби, пов'язані з новим осягненням універсальних цінностей людського буття*, передусім Війни та Миру, Життя й Смерті, Людини і Зброї, співвідношення індивідуальних, групових і колективних інтересів, прагматизму й ідеалізму, героїзму і самопожертви тощо. Цей блок проблем вимагає новітніх прочитань і концептуалізацій у світлі воєнного досвіду 2022 р.

12. *Врешті сучасна війна спричинила багатоманітні й різнопланові наслідки та метаморфози у царині суспільних і гуманітарних наук, що також потребують розгорнутого аналізу й системного студіювання*. Йдеться як про перерозподіл комунікаційних мереж академічної спільноти та її фахових корпорацій, пов'язаних із вимушеним переміщенням багатьох науковців, так й істотне звуження культурного простору вченого-гуманітарія, передусім внаслідок обмеження чи навіть закриття доступу до національних архівних, бібліотечних, джерельних, інформаційних ресурсів, зумовленого бойовими діями та тимчасовою російською окупацією частини території України.

Таким чином, на початку 2022 р. постала новітня, а у багатьох аспектах і смислах – зовсім інша конфігурація викликів, інтересів і потреб, які висунули й актуалізували окреслений вище комплекс проблем, пов'язаних із Російсько-українською війною. Без систематичного розроблення та ґрунтового осмислення цього комплексу проблем неможливо окреслити й запропонувати оптимальні засади державної політики в освітній, інформаційній, медійній, культурній та інших площинах, виробити дієві й адекватні заходи із захисту культурного, освітнього, інформаційного просторів України, визначити базові пріоритети та напрями у соціогуманітарних сферах в умовах нещадної і важкої війни з путінською Росією.

Мета, завдання програми

Метою програми є комплексний і системний аналіз впливів Російсько-української війни 2022 р. на кризу глобального світоустрою, конфігурації й трансформації сучасності, а також горизонту сприйняття, суспільних очікувань, уявних перспектив і вікна інтеграційних можливостей для України. Наукове студіювання окресленої проблематики дасть змогу виявити провідні тенденції й перспективи, доленосні виклики, загрози, проблеми та ризики, котрі постали під час російської агресії супроти України, зокрема сформулювати науково-теоретичні, методичні і практичні рекомендації щодо вироблення засад у низці ключових сфер державної політики, як-от: культурна, інформаційна, освітня політика.

Окреслені соціогуманітарні сфери є ареалом цілеспрямованих підривних дій і деструктивних заходів путінського режиму під час повномасштабної війни проти України. Вони репрезентують злободенні виклики, ризики й суперечності, що постали перед Україною у війні за Незалежність. Із такої перспективи розроблення та студіювання Російсько-української війни як вузлової проблематики у вивченні кризи глобального світоустрою сучасності має очевидне *практичне значення й прикладне застосування* для забезпечення стабільного та ефективного функціонування національного культурного, освітнього й інформаційного просторів за критичних обставин.

Водночас провідна мета програми передбачає розроблення не тільки прикладної проблематики, а й *фундаментальних питань, пов'язаних із окресленням місця, ролі, значення, можливостей і перспектив сучасної України*, що постали у результаті героїчної боротьби Збройних сил України і всього українського народу проти російських загарбників.

У процесі реалізації програми передбачається виконання таких **завдань**:

- прогностична оцінка можливого перебігу кризи сучасного світоустрою, спричиненої Російсько-українською війною 2022 р., і можливих шляхів її подолання у світлі катастрофічних, поміркованих та інших сценаріїв;

- аналіз причин, наслідків, масштабів, вимірів і вірогідних варіантів розвитку гуманітарної катастрофи, пов'язаної з масовим травматичним досвідом і переміщенням українських біженців як в Україні, так і поза її межами;

- осмислення форм консолідації й мобілізації громадянського суспільства України за доби повномасштабної війни, передусім волонтерства як загальнонаціонального феномену;

- виявлення та систематизація змін у рецепції України й українства в світі, що сталися за часів Російсько-української війни, передусім оцінка інтеграційних можливостей і перспектив;
- фіксація й документування злочинів російської армії супроти України й українців, комплексна оцінка збитків і втрат культурно-історичної спадщини та їх наслідків;
- деконструкція російських історичних наративів, які перекручують і фальшують минувшину, передусім створюють хибну палітру творення конфігурації світового порядку після Другої світової війни, місця та ролі УРСР, радянського спадку в історії пострадянської України тощо;
- аналіз надзвичайних і оперативних державних, політичних, адміністративних, законодавчих рішень та їхньої ролі в успішній організації національного супротиву російській військовій агресії;
- систематизація політичних практик і стратегій воєнної доби з виключною увагою до їх консолідуючого та мобілізуючого потенціалу;
- окреслення темпоральних метаморфоз сучасності, передусім базового поділу довоєнний/воєнний пласти часу, а також очікуваної прийдешності – гаданих проєкцій післявоєнного часу;
- конструювання і представлення регіонально-просторової, локально-місцевої та мультикультурної структури України у розрізі метаморфоз воєнної доби;
- осягнення вічних проблем і цінностей людського буття, передусім Війни та Миру, Життя й Смерті, Людини і Зброї, прагматизму й ідеалізму, героїзму і самопожертви у світлі досвіду Російсько-української війни 2022 р.;
- з'ясування впливу багатоманітних і різнопланових наслідків і метаморфоз сучасної війни на функціонування академічної спільноти, зокрема буття фахових корпорацій учених у царині суспільних і гуманітарних наук.

Структура (основні проблемно-тематичні розділи) програми

- Російсько-українська війна 2022 р. як вислід кризи сучасного світоустрою: глобальні, геополітичні, соціокультурні виміри й безпекові перспективи (*проблеми, суперечності та виклики, кинуті національній, міжнародній і глобальній безпеці*);
- Російська агресія проти України як складова неоімперського проєкту путінського режиму (*проблеми протидії ідеологічній легітимації російського вторгнення до України в інформаційній, медійній, культурній та освітній сферах*);

– Сучасна гуманітарна катастрофа як результат військового вторгнення і воєнних злочинів Росії (*проблеми українських біженців – переміщених осіб, травматичного досвіду і вражень, соціальних, економічних, культурних, політичних та інших наслідків*);

– Українське громадянське суспільство за доби Російсько-української війни 2022 р. (*історії, форми, практики та стратегії національного спротиву, волонтерство як загальнонаціональний феномен*);

– Фіксація та документування злочинів путінського режиму у війні проти України (*проблеми збитків і втрат національної культурно-історичної спадщини та їх наслідків*);

– Людина на війні (*“вічні” питання і дилеми у світлі досвіду Російсько-української війни 2022 р.*);

– Українська соціогуманітаристика воєнної доби (*проблеми перерозподілу комунікаційних мереж академічної спільноти та її фахових корпорацій, пов’язаних із вимушеним переміщенням багатьох науковців, суттєвим звуженням культурного простору вченого-гуманітарія внаслідок бойових дій і тимчасовою російською окупацією частини території України*).

Основні очікувані результати виконання програми

1. Аналіз кризи сучасного світоустрою у багатоманітних контекстах Російсько-української війни 2022 р., її причин, наслідків і рушійних мотивів, означення можливих шляхів і сценаріїв виходу з неї, зокрема представлення ролі і місця України у побудові новітньої архітектури міжнародної безпеки.

2. Окреслення та представлення узагальненої палітри рецепції України й українства, котра склалася під час Російсько-української війни 2022 р., передусім у світлі інтеграційних можливостей і перспектив України, зокрема можливого вступу до Європейського Союзу.

3. Висвітлення та показ консолідації громадянського суспільства в Україні за воєнної доби, насамперед осмислення ролі волонтерства як загальнонаціонального феномену в успішному спротиві військово-політичній машині путінської Росії.

4. Оцінка масштабів гуманітарної катастрофи, пов’язаної із російським військовим вторгненням до України, передусім основних потоків українських біженців, їх травматичних вражень й екстремального досвіду.

5. Створення інформаційної бази даних на основі фіксації різноманітних злочинів російської армії супроти України й українців із оцінкою збитків і втрат національної культурно-історичної спадщини та їх наслідків.

6. Реконструювання відомих російських історичних наративів, котрі спотворюють українську минувшину, зокрема місце та роль радянської доби у формуванні сучасної України тощо.

7. Практичні та методичні рекомендації для органів й інституцій державної влади стосовно:

- оптимізації засад інформаційної, культурної й освітньої політики у воєнну добу;

- комплексу заходів у сфері національної соціогуманітаристики для захисту культурного, освітнього й інформаційного просторів від підливних дій і кампаній, інспірованих ззовні;

- стратегій, каналів і форматів репрезентації соціогуманітарного знання про Україну на культурній, медійній та інтелектуальній мапі світу.

Виконання програми дозволить з'ясувати та систематизувати провідні тенденції, чинники, передумови, метаморфози і процеси, пов'язані із кризою сучасного світоустрою, передусім у світлі ризиків і загроз воєнної доби.

Основні результати наукових студій за програмою будуть представлені як у традиційному, так і електронному форматах, зокрема монографічних працях, науково-аналітичних доповідях, оглядах, записках і матеріалах для вищих органів державної влади, центральних органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, рекомендаціях стосовно вироблення системних пропозицій для оптимізації освітньої та інформаційної політики, статтях у періодичних і продовжуваних наукових виданнях, підручниках і навчальних посібниках. Окрім того, задля популяризації й поширення результатів досліджень вони будуть репрезентовані на вітчизняних і міжнародних конференціях, симпозіумах, круглих столах, у ЗМІ та всесвітній мережі.

Термін виконання програми – 2022–2024 рр.